

ТЕНДЕНЦИИ В ОПАЗВАНЕТО НА АРХИВИТЕ В НОВАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА

*Проф. д-р София Василева,
докторант Тина Петрова*

Съвременният технически прогрес има своите проявления във всички области на обществения живот, но наред с това технологизацията бележи света с глобални промени в климата, със зачестили бедствия, локални военни конфликти и аварии. Това прави световното културно наследство, включително и документалното богатство, застрашено от увреждане и унищожаване. Днес международните експерти апелират не за опазване, а за спасяване на културното наследство. Международният съвет на архивите (МСА) и Европейската архивна общност поставят като приоритет в работата си опазването и физическото съхранение на документи и архиви, които са с безспорно място в световното културно пространство.

Цел на статията е да представи основни тенденции в опазването на архивите през XXI век, отразени в международни документи и стратегии, както и да коментира предизвикателствата, перспективите и насоките за работа в тази област.

Скоро след края Втората световна война и като реакция на последиците от унищожаването и разграбването на европейското културно богатство се подписва Хагската конвенция (на ЮНЕСКО) от 1954 г¹. Тя утвърждава принципа за необходимост от осигуряване на охраната и опазването на културните ценности, включително и архивните документи в случай на въоръжен конфликт. Регламентира мерките, които още в мирно време всяко правителство трябва да предвиди, за да защити културното си богатство. Разписват се препоръки за оборудване на хранилища по време на въоръжен конфликт, допълнителен персонал, транспорт и отличителни знаци – Синия щит, в съответствие с условията, посочени в чл. 17 на Конвенцията. Конвенцията е ратифицирана от България през 1956 г. Парижката конвенция на ЮНЕСКО от 1972 г. за опазване на световното културно и природно наследство огласява, че всяка държава е длъжна да осигури опаз-

ване и консервация на културното наследство на съответната територия². В актуализираната и разширена през 2008 г. структура на Системата на статистика на културата на ЮНЕСКО архивирането и съхранението е обособено като между-секторна област, на която се отреджда важна роля в културния цикъл на производство и пренос на културата. Тази област, заедно с образованието и обучението (подготовката на кадри) и оборудването и технологиите, се определя като пресечна и приложима към всички културни сектори и техните дейности. През 2011 г. в Москва се провежда международна конференция “Опазване на електронна информация в информационното общество: предизвикателства и перспективи”. Форумът приема „Московска декларация за съхранение на електронна информация”. В документа се съдържат предложения за предприемане на съгласувани мерки в областта на дигитализацията, които включват областите на политиката, информацията, образованието, научните изследвания, икономиката, информационните и комуникационни технологии, сътрудничеството. Декларацията се явява продължение на целите и стратегията, заложили в глобалната програма на ЮНЕСКО „Информация за всички” като насоките посочени в нея предполагат дигитализацията да се възприема като процес на дългосрочно съхраняване и да се управлява въз основа на разработването и приемането на съгласувани механизми и подходи, които да бъдат неразделна част от политиките в областта на културата, образованието, науката, информацията и информационното общество³.

В рамките на Европейския съюз, конкретно за опазването на архивите като част от културното наследство на обединена Европа, има два важни основополагащи документа. Резолюция /24/с 113/02/ на Съвета на ЕС относно архивите на страните членки, от 06.05.2003 г. и Препоръка

/2005/835/ЕС/ на Съвета на ЕС относно приоритетните действия, които следва да се предприемат за засилване на сътрудничеството в сферата на архивното дело в Европа, от 14.11.2005 г.⁴ Мерките и препоръките посочени в двата документа в национален мащаб стават основа за създаването на новия български Закон за Националния архивен фонд.

В общоевропейски мащаб тези документи имат значима роля за очертаване на приоритетите за дейността на архивите през XXI в. В Резолюцията от 06.05.2003 г. Съветът на ЕС препоръчва по въпросите на архивното дело да се акцентира върху:

– Последниците върху архивите от навлизане на новите технологии.

– Препоръчване на мерки за предотвратяване на вредните въздействия върху архивите от природните бедствия и възстановяване на архивите.

– Засилване на сътрудничеството по въпросите, свързани с дългосрочното опазване на електронните документи.

Съветът на ЕС препоръчва и следните мерки за предотвратяване на увреждания и цялостно опазване на архивите в Европа, които включват: съставяне на типов План за действие за предприемане на превантивни мерки при бедствия и форсмажорни обстоятелства; утвърждаване на стандарти и технически спецификации за архивохранилища; засилване на интеграцията и сътрудничеството, чрез създаване на Интернет – портал; вземане на приоритетни мерки за съхраняването и дългосрочното опазване на електронните документи.

Важно значение за опазването на архивното наследство в съвременната информационна среда имат решенията на световни и европейски архивни форуми. По-значимите от тях са: XV Международен конгрес във Виена през 2004 г. „Архиви, памет и знание”, посветен на закрилата на документалната памет на света⁵. Международната кръгла маса “Защита на архивите и документите при въоръжени конфликти и природни бедствия”, проведена през 2000 г. в Анкара, Турция⁶. Генералната асамблея на МСА в Абу Даби от 30.11.2005 г., с приетата Обща резолюция, в която се огласява проблемът, че паметта в условията на информационно общество е в състояние на риск и оттам необходимостта от приемане на съвременни мерки за опазване на архивното наследство⁷. В тази връзка се настоява да се гарантират механизми за дългосрочно опазване и осигуряване на постоянен достъп до всич-

ки видове документи – традиционни и дигитални. На XI Международна конференция на архивите в Торун, Полша⁸, се обсъждат въпросите за дигиталното съхранение, като начин за опазване. Посочват се предимствата на електронните документи (намаление на площта за съхраняване и ясен текст), като същевременно се коментират и нерешените сериозни проблеми на този вид опазване, като се акцентира върху факта, че не се знае трайността на дигиталния носител за дългосрочно съхранение.

През 2006 г. към Европейската комисия (ЕК) се формира Група на европейските архивисти (ГЕА), която се ангажира да работи в пет приоритетни области. Сред тях на първо място се поставя опазването на архивите и превенцията срещу евентуални щети, както и приемане на мерки срещу кражби на документи и архиви⁹. Проведената през 2006 г. Кръгла маса на Европейския борд на националните архивисти в Хелзинки поставя на дневен ред създаването на общи механизми за защита като: периодичен обмен на данни и разпространение на списък с необходимите мерки, които задължително трябва да се приемат между институциите в обединена Европа; създаване на Central access point, като превенция срещу кражба в архивните институции; създаване на Европейски архивен портал – за граждани и за професионални общности за обмяна на добри практики. Другата дискутирана тема е „Строителство на нови архивни сгради”. Предлагат се нови изисквания за строеж и обзавеждане на архивни сгради, които са обсъждани в широк кръг от специалисти архитекти, архивисти, метеоролози, специалисти по отбраната и охраната, конструктори и строители¹⁰. XXXX Международна конференция на архивите по линия на МСА в Квебек (Канада) през ноември 2007 г. гласува девет резолюции¹¹. Между тях свързани с опазването са: № 6 Превенция срещу бедствия в архивите, № 7 Мерки срещу кражби, № 8 Дългосрочно съхранение на електронните документи. Страните членки се насърчават да изработват и реализират стратегии за съхранението на документалното наследство, съобразени с новата информационна реалност. Препоръките в тази насока са за съвместна работа на архивите с професионални и граждански организации, с експерти и частни сдружения, с разбирането, че опазването на националното документално наследство трябва да бъде грижа на цялото общество.

През 2008 г. МСА изработва Стратегия за архивите за периода 2008–2018 г.¹² с мисията опаз-

ването с помощта на новите информационни технологии на световното документално богатство. Политиката, очертана в Стратегията, включва: разработване на общи препоръки и стандарти за съхранение на документите; защита на документите и архивите по време на военни конфликти; защита на документите и архивите от кражби и възстановяване на незаконно придобитото; разработване на нови изисквания за строеж и обзавеждане на архивохранилища, с цел превръщането им в най-сигурните убежища за документи в XXI в.; дигитализирането на архивите, с цел по-доброто им съдържание и използване. МСА си поставя шест стратегически цели: 1. *Повишаване на разбирането за значението на архивите* – по отношение на доброто управление и вземане на ефективни управленски решения; за развитие на информационния мениджмънт в публичната администрация и частния сектор; за предотвратяване на загубата на колективна памет; за стимулиране на широката общественост да повиши познанията си за архивите и да ги използва; 2. *Влияние върху развитието и използването на нови технологии*. Това се изразява в: обработване на огромни количества документи и записи, създадени в електронен формат; опазване на електронните документи с трайно историческо значение; използване на новите технологии (дигитално създадени или дигитални копия на архиви на друг носител) за усъвършенстване достъпа до архивите; помощ при изработване на ново законодателство за интелектуалната собственост във връзка с електронните медии, така че архивите да бъдат достъпни за възможно най-много хора. 3. *Изграждане на капацитет в архивната професия*, чрез – разработване на добри практики и стандарти в професионалната дейност, съдействие за образование, обучение и повишаване на квалификацията. 4. *Укрепване мрежата на МСА* – признаване и утвърждаване важната роля на националните архивни институции, използване сайта на МСА като средство за осигуряване на комуникация и сътрудничество между членовете. 5. *Усъвършенстване дейността и отчетността на МСА*. 6. *Формиране на партньорства чрез увеличаване на съвместните инициативи с други международни неправителствени организации; възраждане на дългогодишното сътрудничество с ЮНЕСКО, разширяване на сътрудничеството с други организации в системата на ООН с цел утвърждаване значимостта на архивите на най-високо равнище.*

През последните години вниманието на световната и европейската архивна общност се насочва преимуществено към електронните архиви, проблемите и предизвикателствата пред дигиталното архивиране, електронните документи като средство за повишаване на достъпа до архивите на широки кръгове хора и тенденциите в опазването на електронните документи. Значими форуми, на които се дискутират тези теми, са: Осмата европейска конференция по дигитално архивиране, проведена в Женева, Швейцария, международният форум „Архивите в Интернет: опит, предизвикателства, визии”, проведен във Виена, Австрия¹³, Срещата на Борда на европейските национални архивисти и среща на Групата на европейските архиви (ГЕА) в Краков, Полша, 2011¹⁴, както и Международният семинар „Архиви, университети, библиотеки и дигитализация на културното наследство”, проведен в София през 2012 г.¹⁵.

В национален план световните тенденции в областта на съвременното опазване на архивното и документално наследство намират приложимост в приетия през 2009 г. Закон за културно наследство. В него, като културно наследство (движимо и недвижимо, материално и нематериално), се определя цялата съвкупност от културни ценности. Документите са посочени като част от това наследство в чл. 6 т. 10, 11 и 12. В чл. 53, т. 7 като движими културни ценности са посочени архивните документи, „с културно и научно значение, независимо от времето, мястото, носителя и техниката на създаването им”¹⁶. Целта на закона е да уреди опазването и закрилата на културното наследство в интерес на обществото. В края на 2009 г. се приема Закон за Националния архивен фонд¹⁷. В него се регламентира и организацията, управлението и дейността на архивите. Разработена е и се разработва подробна подзаконова нормативна уредба, вкл. и за специализираните архиви, както и Наредба за условията и реда за водене на регистър на НАФ¹⁸. През ноември 2013 г. излиза преработеното и допълнено издание на Методическия кодекс на архивите¹⁹. В свитък VI „Електронни документи” се третира въпросите за електронните документи, включително са засегнати и тези за съхранението и използването им. Дигитализацията като възможно средство за защита, а също и за широко използване и популяризиране на документите е залегнала също в свитък V на документа. Това на практика е принос на българската архивна концепция за решаване на новите предизвика-

телства, стоящи пред архивите. Идеята за Е-портал също се подкрепя от българските архивисти. Такъв портал е добра възможност и средство за бърза комуникация между архивните специалисти в ситуации за опазване на документите, за обмяна на добри практики при нужда и в рутинната архивна работа. Свитък III на Методическия кодекс разглежда „Архивните документи в риск”, като са определени понятията „заплаха”, „риск”, „опасност”, свързани с документи и архиви. Анализирани са основните рискови фактори и се дават указания как се разработва план за действие и управление при кризи.

Представените съвременни тенденции в областта на опазването на архивите показват, че информационното общество засяга всички основни области в дейността на съвременните архивни институции, а също и средата, в която те работят – стандарти, технологични и комуникационни средства, нагласи, очаквания и умения на потребителите. Променя се традиционната архивна концепция. През XXI век се налагат два основни вида документи в архивите – писмени документи и електронни документи. Обединените усилия и международното сътрудничество на световната архивна общност в лицето на МСА, на европейските архиви в т.ч. и българските архиви са насочени към създаване на механизми, гарантиращи дългосрочното опазване на всички видове документи, към предлагане на стратегически, методически, организационни и управленски решения за опазването на архивите в променената среда. Това е задача от изключителна важност, стояща пред архивната общност.

БЕЛЕЖКИ

¹ ЮНЕСКО Конвенция за защита на културните ценности в случаи на въоръжен конфликт. // ДВ, бр. 24 от 24.03.1959 г.

² ЮНЕСКО Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство, 1972 г. *Приета в България 1974 г.* // Обн. ДВ, бр. 44 от 27.05.2005 г.

³ Василева, С. Културно наследство и устойчиво развитие. Концепции, политики, добри практики. С. 2013, с. 148–157.

⁴ Report on archives in the enlarged European Union (2005) – http://ec.europa.eu/archival-policy/docs/arch/reportarchives_en.pdf

⁵ Конгресна резолюция 2004. Международна архивна общност в новия век. // АПр, 2004, № 3–4, с. 9–11.

⁶ Ванова, Л. Защита на архивите и архивните документи при въоръжени конфликти и природни бедствия. // АПр, 2001, № 1–2, с. 7–12.

⁷ Годишна генерална асамблея на МСА. Международно сътрудничество. // АПр, 2006, № 1–2, с. 8–10.

⁸ Григорова, Е. XI Международна конференция на архивите. // АПр, 2005, № 3–4, с. 40–42.

⁹ Ванова, Л. Международно сътрудничество. – АПр, 2006, № 3–4, с. 5–7.

¹⁰ Ванова, Л. Международна архивна общност в новия век. – АПр, 2007, № 1–2, с. 5–10.

¹¹ Ванова, Л. Заседание на XXXX Конференция на кръглата маса на архивите. – АПр, 2008, № 1–2, с. 7–9.

¹² ICA: Strategic Direction 2008 2018. // www.ica.org/download.php%3Fid%3D693+&cd=2&hl=bg&ct=clnk&gl=bg

¹³ Марков, Н. Осма европейска конференция по дигитално архивиране. Женева, Швейцария 2010 г. – АПр, 2010, № 1–2, с. 13; Пенев, О. Международна конференция „Архивите в Интернет: Опит, предизвикателства, визии”. Виена, А. Виена, Австрия 2010 г. // АПр, 2011, № 1, с. 6–14.

¹⁴ Попковачева–Терзиева, М. Среца на Борда на европейските национални архивисти и среща на ГЕА. Краков, Полша, 2011 г. // АПр, 2012, № 1, с. 5–11.

¹⁵ Попковачева–Терзиева, М. Международен семинар „Архиви, университети, библиотеки и дигитализацията на културно-историческото наследство“, София, 2012 г. // АПр., 2012, № 2, с. 37–44.

¹⁶ Закон за културното наследство. // ДВ, бр. 19, 13 март 2009.

¹⁷ Закон за Националния архивен фонд. // ДВ, бр. 103, 29.12.2009.

¹⁸ Наредба за условията и реда за водене на регистър на НАФ. ДВ, бр. 17 06.03.2009.

¹⁹ Методически кодекс. 2. прераб. и доп. изд. С., Симолини – 94 СД, 2013.

TRENDS IN THE PRESERVATION OF ARCHIVES IN THE NEW INFORMATION ENVIRONMENT

Prof. Sofia Vasileva, PhD, Tina Petrova, PhD student

Abstract

The aim of this paper is to present the major trends in the preservation of archives in the XXI century as specified in international documents and strategies and to highlight the challenges, prospects and guidelines for work in this area.

Key words: preservation of archives, Information Society, International organizations, long-term preservation, electronic documents.

